

Het eerste vogelboekje van Jan Verwey

Jelle van Dijk

Bij het verhuizen van de Jan Verwey Bibliotheek van Duinweg 13A naar Zilverschoon 20 vond ik achterin de bruine kast tussen een paar grote boeken ook een klein boekje dat met wat plakband aan elkaar hing. Het bleek het *Vogelboekje* van Jac. P. Thijsse te zijn, uitgegeven in 1912. Wilde je vogels op naam brengen in die tijd dan moest je het daar mee doen. Alleen als je veel geld had kon je een groot werk met kleurplaten aanschaffen, zoals de beroemde boekenserie van de Duitse ornitholoog J.F. Naumann (*Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas*).

Jan Verwey had dit boekje als 15-jarige al in zijn bezit, gelet op de vermelde datum voorin het boekje. Voor we op zijn aantekeningen ingaan, moet eerst iets gezegd worden over de drie met pen beschreven blaadjes die voorin zijn Vogelboekje zijn geplakt.

Gelet op de inhoud is het eerste velletje niet het eerst ingeplakt. Dat zal ongetwijfeld het derde velletje zijn geweest dat een standpuntbepaling, een soort verklaring weergeeft. Hier doen drie jeugdige nestenzoekers elkaar een plechtige gelofte! De tekst luidt:

Tot bescherming der vogels.

- 1. Elk nest dat we vinden, zeldzaam of niet, zullen we elkaar wijzen wanneer een ander dit verlangt.*
- 2. We zullen 't niemand anders wijzen, zonder toestemming der anderen*
- 3. We zullen geen nesten uithalen wanneer we al een ei van de soort waaraan 't nest behoort, hebben; ook niet om te ruilen.*
- 4. Wanneer de anderen weigeren toestemming te geven 't nest te bezoeken zullen we 't niet doen.*

Dit beloven we, we kunnen elkaar vertrouwen, ondergetekend.: Jan Verwey, P. de Groot, J. Veerman.

Dan volgt er nog een regel die weer is doorgestreept, maar waaruit blijkt dat deze knapen de regels heel serieus namen:

Bij schending der belofte, kost 't ons 2½ cent boete, waarvoor we, wanneer we genoeg hebben, een "vogelboekje" koopen (voor Jo en Piet).

Dan volgt de ondertekening: *Jan Verwey 3 manschap tot bescherming van vogels 11.6.1914.*

Het tweede ingeplakte velletje vermeldt aanvullende regels voor het reglement:

- 1. Geen nest mag uitgehaald worden, uitgezonderd tot 1 mei Kievit. Verlaten nesten en onbevruchte eieren na volkomen vaststelling. Jo Veerman mag van elk nest van de soort, waarvan hij 't ei nog niet heeft en dat hij zelf vindt, één ei meenemen.*
- 2. Van elk nest dat gevonden wordt, zullen we elkaar de vindplaats mededelen, uiterlijk binnen 48 uur. Een uitzondering is het natuurlijk bij ziekte of afwezigheid van één van de drie.*
- 3. Aan anderen mogen alleen nesten getoond worden met toestemming der beide anderen.*

Die derde bepaling wordt concreet gemaakt op het laatste blaadje dat is ingeplakt. Hier staat: *Hierbij staan wij Jan Verwey toe onderstaande personen, onderstaande nesten te laten zien.* Die "wij" zijn de eerder genoemde J. Veerman en P. de Groot, die onderaan dit blaadje hun handtekening hebben geplaatst. De personen aan wie de nesten getoond mogen worden zijn

juffrouw Wijnhoff en Martha Dop. De nesten die Jan Verwey aan deze dames mag laten zien, zijn van de volgende soorten: *kneu, klauwier, koekoek, lijster en tapuit*.

Deze ingeplakte blaadjes in het eerste vogelboek van Jan Verwey lichten een tipje van de sluier op rond het enorme aantal nestvondsten waarover Jan Verwey spreekt in zijn eerste broedvogeloverzicht uit 1915 (*De Levende Natuur* 20: 390-393, 407-411). In dat artikel (*De vogels van Noordwijk in 1915*) is een lijst opgenomen van maar liefst 360 nestvondsten. Daarbij de vermelding dat de nesten van Houtduiven en Tortels (*Zomertortels!*) vanwege hun talrijkheid niet geteld werden.

Dat Jan Verwey als scholier aan de Hogere Burgerschool in Leiden hoogstwaarschijnlijk niet zelf al die nesten gevonden zal hebben, was eigenlijk wel duidelijk. In zijn artikel in *De Levende Natuur* spreekt hij namelijk over twee vrienden bij het nesten zoeken. Dat zullen ongetwijfeld Jo Veerman en Piet de Groot zijn geweest. Maar wellicht kregen ze ook hulp van anderen en bestond er een beloningsstelsel van een paar centen per nest zoals Jan Verwey dat enige jaren later voor het vinden van stookolieslachtoffers invoerde.

Dat er veel naar nesten werd gezocht in die tijd staat wel vast. Zo klaagt Jan herhaaldelijk over het uithalen van nesten door de dorpsjeugd. In bovengenoemd artikel schrijft hij dat in 1915 zelfs 39% van de hem bekende legfels verloren gaat door het uithalen door anderen. In juli 1915 ontmoet Jan een leeftijdsgenoot die in dat voorjaar al 77 eieren van Waterhoentjes heeft verzameld. Op een zondagmorgen ontmoet hij vier 'schooiertjes' die net drie zwaar bebroede legfels van Patrijzen hebben leeggehaald om de eieren aan de varkens te voeren. In het dorp ziet hij een keer dat jongens elkaar bekogelen met eendeneieren en dat kinderen knikkeren met de eitjes van Tapuiten en Witte Kwikstaarten. Dat het gooien met eieren 40 jaar later nog wel eens voorkwam, bewijst een gebeurtenis uit mijn jeugd in juni 1957. Op een maandagmorgen werd in een van de lokalen van de Chr. ULO in Ermelo een enorme ravage aangetroffen. Door het hoge, openstaande klappaam waren de vorige avond ruim 20 eieren van Meerkoeten gegooid.

We kunnen gerust aannemen dat Jan iedereen die nesten uithaalde daarop aansprak. Hij schreef daarover ook een paar stukjes in de *Zeekant* en hield eens een lezing over nesten en eieren voor de dorpsjeugd in Hotel Noordzee (toegang gratis).

Uit de vele kanttekeningen in het Vogelboekje blijkt dat Jan Verwey het boekje grondig heeft doorgenomen. Dat is allereerst te zien aan de correctie van alle schrijf- en zetfouten in de tekst. Het zijn er vele tientallen. Zo streept hij steeds een "k" weg in het woord "leeuwerikken". Bij de andere opmerkingen gaat het vaak om de door Thijsse gebruikte namen. Soms voegt hij een volksnaam toe zoals Akkermannetje bij de Witte Kwikstaart. Vaker vervangt hij de Latijnse naam door een modernere versie. Opvallend is ook dat hij in de determinatietabel ontdekt dat er een getal niet juist is en dat daardoor alle getallen die volgen met één verhoogd moeten worden.

Veel opmerkingen hebben betrekking op de broedduur. Vaak vindt een correctie plaats gebaseerd op eigen veldwerk en soms wordt de broedduur toegevoegd als deze in de tekst van Thijsse ontbreekt. Zo noemt hij bij de Wielewaal 15 dagen. Blijkbaar had hij dus ervaring met broedende Wielewalen in onze omgeving! Bij de Duinpieper krabbelt hij bij: "*4 of 5 eieren*." Was dit wijsheid van anderen of had Jan Verwey zelf wel eens een nestje van de Duinpieper gevonden? Niet erg waarschijnlijk, want in zijn overzichten van gevonden nesten ontbreekt de Duinpieper.

Het boekje van Thijsse bevatte maar van een klein aantal soorten een tekening en dan vaak nog alleen de kop. Bij de Wulp schrijft Jan Verwey er bij: "*snavel veel te kort*." Bij de Gierzwaluw levert hij commentaar op de periode van wegtrek. Dat is volgens hem niet eind september, maar midden augustus.

Soms zat Jan Verwey er ook wel eens naast. Thijsse schrijft dat af en toe wordt beweerd dat het koekoeksvrouwtje later nog naar haar jong omziet, maar dat hem daar nooit iets van is gebleken. Jan Verwey krabbelt er bij: "*Ik heb duidelijk gezien van wel.*" In de moderne handboeken wordt evenwel ook gezegd dat het koekoeksvrouwtje niet bij de door haar gekozen nesten terugkeert.

Jan Verwey hield in het Vogelboekje ook bij hoeveel soorten hij had gezien. Met een plusteken kruiste hij de soorten aan die hij wel eens had waargenomen. We vinden ook de aantekening: *1 juni 1916 127 vogels*. Voor iemand van 17 jaar die eigenlijk nooit buiten Noordwijk kwam, is 127 soorten toch wel een behoorlijk aantal. Zo zag hij soorten die toen nog in onze duinen broedden zoals Grauwe Kiekendief en Griel. Dat Jan Verwey vooral in de duinen rondstruinde en veel minder in de polders kwam, blijkt uit het ontbreken van Slobeend en Kempshaan, soorten die toen in de Noordzijdepolder broedden. Wel kwam hij regelmatig op het strand gelet op waarnemingen van Steenloper, Strandplevier (toen broedvogel) en Zilverplevier (toen Goudkievit geheten). Stormvogeltje en Vaal Stormvogeltje zal hij vermoedelijk als stormslachtoffers hebben opgeraapt.

Dat Jan Verwey zijn soortenlijst goed bijhield, blijkt uit de aantekeningen helemaal achterin het boekje. Daar staat: *144 vogels op 16 Sept '17*. Even verderop: *158 vogels op 7 April 1918* en daaronder *170 vogels op 13 September 1918, 's avonds*. Blijkbaar heeft hij die avond een soort aan zijn lijst toegevoegd. Het blijkt de Noordse Pijlstormvogel te zijn. Hierna schrijft hij zijn nieuwste aanwinsten t/m 177 bij, steeds met alleen de (toen der tijd gebruikelijke) wetenschappelijke naam:

171 is Lanius senator (Roodkopklauwier)

172 is Oidemia fusca (Grote Zee-eend)

173 is Uria troile (Zeekoet)

174 is Sula bassana (Jan van gent)

175 is (onleesbaar)

176 is Colymbus septentrionalis (Roodkeelduiker)

177 is Tringa maritima (Paarse Strandloper)

Opvallend is dat Jan Verwey in het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) heel wat zeevogelsoorten aan zijn lijst kon toevoegen. Dat heeft ongetwijfeld te maken met een nieuw verschijnsel dat hij als eerste in ons land beschreef: er spoelden met olie besmeurde vogels aan. Men dacht eerst dat die olie afkomstig was van getorpedeerde schepen, maar al spoedig na 1918 bleek dit verschijnsel steeds terug te keren. Het waren de moderne, met olie gestookte schepen, die voor deze vervuiling van de zee zorgden. Jan Verwey moedigde de dorpsjeugd aan om de besmeurde vogels bij Villa Nova af te leveren door voor elke vogel een paar centen te geven. Uit de stroom vogels die dit opleverde, pikte Jan op 24 december 1919 de eerste Kortbekzeekoet van ons land! Deze soort is niet in zijn Vogelboekje aangestreept, een teken dat Jan Verwey toen zijn Vogelboekje niet meer gebruikte en gestopt was met nieuwe soorten in dit boekje aan te strepen en bij te schrijven. Blijkbaar had hij toen de beschikking over een beter boek om vogels op naam te brengen.

Naschrift

Uit de ingeplakte briefjes blijkt dat Jan Verwey in zijn jonge jaren bevriend was met Jo Veerman en Piet de Groot. Navraag bij Willem Baalbergen leverde alleen informatie over laatstgenoemde op. Piet de Groot werd handelsreiziger in bollen, vermoedelijk voor de firma Konijnenburg & Mark, en kwam hierdoor ook in Amerika en Zweden. Later was hij ambtenaar in het Noordwijkse gemeentehuis op de afdeling Algemene Zaken. Het was bekend dat hij kort van stof was. Toen na de februaristorm van 1 februari 1953 iemand bij hem aan het loket kwam en om woonruimte vroeg omdat zijn huis onder water was gelopen, reageerde De Groot met: "Ga weg man, ik heb nu geen tijd!" Hierop werd de bezoeker zo kwaad dat hij

De Groot door het loket naar buiten trok waardoor deze ambtenaar klem kwam te zitten in zijn eigen loket. De politie kwam er aan te pas om hem uit zijn benarde positie te bevrijden. Dat Piet de Groot ook later nog wel naar vogels keek, blijkt uit het feit dat hij soms geraadpleegd werd als deskundige. Toen Willem Baalbergen en Jan Hoek in hun jonge jaren een Bladkoning in de Noordduinen dachten te zien, haalden ze Piet de Groot er bij om de waarneming te bevestigen. Helaas bleek het vogeltje gevlogen.

bijschriften van de foto's:

1. Verklaring van Jan Verwey, Jo Veerman en Piet de Groot over het zoeken van nesten
2. Opmerking over de trekperiode van de Gierzwaluw
3. Opmerking over de snavelengte van de Wulp